

Научни сарадник

Институт за међународну политику и привреду

Београд

E-mail: marina@diplomacy.bg.ac.rs

https://doi.org/10.18485/iipe_rat_ukrajina.2023.ch12

Број страница: 195–210

Нормативни аспекти употребе нуклеарног оружја Руске Федерације у контексту рата у Украјини од 2022. године¹

Марина КОСТИЋ ШУЛЕЈИЋ

Апстракт

Предмет овог рада је сагледавање нормативних аспеката могуће употребе нуклеарног оружја Руске Федерације од 1991. године до данас и њихово стављање у контекст рата у Украјини 2022. године, како би се одговорило на истраживачко питање да ли је, у којим условима и на који начин могућа његова употреба у овом сукобу. Рад користи компаративну методу и кроз анализу нормативних аката Руске Федерације који се односе на нуклеарно наоружање упоређује: 1. основну сврху нуклеарног наоружања Руске Федерације, 2. услове његове употребе, 3. могућности употребе нуклеарног оружја у контексту рата у Украјини. Рад закључује да је употреба нуклеарног оружја Русије у рату у Украјини могућа: а) ради одвраћања ширег НАТО напада на Русију и директног укључивања у сукоб, б) одговора на агресију (као одмазда након прве употребе неког од ОМУ, али и конвенционалног напада), в) у конвенционалном сукобу (у случајевима конвенционалне инфериорности, спречавања значајне офанзиве Украјине, одвраћања стратешке војне помоћи Украјини, уништавања украјинске индустријске базе и војне команде ради демилитаризације и капитулације и како би спречила даљу ескалацију оружаног сукоба и окончања га под условима прихватљивим за Русију), г) као симбол спремности да употреби сва могућа средства како би заштитила своју приоритетну сферу интереса, обликовала нову европску безбедносну архитектуру и одржала стратешку стабилност, д) из афективних разлога.

Кључне речи: рат у Украјини, нуклеарно оружје, нуклеарно одвраћање, политика употребе нуклеарног оружја Руске Федерације.

¹ Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2023. године“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2023. године.

Увод

Некадашње чланице Варшавског пакта из централне и источне Европе су још у периоду распада овог савеза, почетком деведесетих година, изразиле жељу за чланством у Северноатлантском савезу (НАТО). Она је била резултат њихове перцепције да ће на тај начин остварити своју унутрашњу консолидацију и заштитити се од претње која би могла доћи од Русије, пре свега у виду покушаја обнове нове руске сфере утицаја. Насупрот томе, Русија се све гласније противила било каквом проширењу НАТО-а, што, међутим, није спречило овај савез да се са великим проширењем 2004. године, када су три балтичке државе постале чланице НАТО-а, прошири до самих граница Русије. И поред бројних уверавања да проширење НАТО-а и сам савез нису усмерени против Русије, за њу је могуће окруживање НАТО чланицама и искључивање из европске безбедносне архитектуре представљало егзистенцијалну претњу. Имајући у виду искључиву природу савремених интеграција на европском простору, укључивање држава бившег Совјетског Савеза у Европску унију (ЕУ) и НАТО значило је искључивање Русије и њеног утицаја са ових простора, што је створило својеврсну *win-lose* ситуацију између НАТО-а и Русије.² Искључивање Русије са простора нових чланица НАТО-а и ЕУ одразило се на економски, војно-индустријски и енергетски сектор, где је свако проширење ових организација значило добитак за њих, а губитак за Русију. Битно је напоменути да равнотежа снага на европском континенту никада није укључивала НАТО и Русију, већ НАТО и Варшавски пакт, са чијим је распадом она изгубљена, а нова још увек није успостављена. Поред тога, окруживање Русије и из правца Црног мора, које је одувек било витално за руску трговину и безбедност, довело би у питање опстанак Црноморске флоте и слободан пролаз до Средоземља, што је она видела као претњу по свој опстанак и благостање. У сплету ових геополитичких и геоекономских околности, најпре је 2014. године дошло до припајања Крима Русији, а затим се, осам година касније, отворило и питање Донбаса и осталих делова Украјине са изласком на Црно море. Такође, имајући у виду потребу Русије да има „тампон зону“ која је бар на неки начин раздваја од НАТО земаља, очекивано је да ће поред заузимања територија Украјине које излазе на Црно море она тежити да направи и зону коју контролише у областима Харкова, Сумија и Чернигова, ако не и да оствари контролу над читавом Украјином кроз њену демилитаризацију и капитулацију. Контрола, или бар одсуство

² Kostić, M. T. (2019). Isključiva priroda evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija i previranja na evropskom postsovjetskom prostoru. *Međunarodni problemi*, vol. LXXI, no. 4, 498–526.

других доминантних сила, жаришта сукоба или непријатељских држава око Русије, по руском виђењу, суштински су за њену безбедност.³ Поред тога, циљеви Русије у овом рату могу превазилазити локални и регионални карактер и односити се и на тежњу да се овим ратом створе услови за преговарање нове европске безбедносне архитектуре и архитектуре стратешке стабилности.

Услед наведених претпостављених циљева Русије у рату у Украјини, а с обзиром на досадашњи ток сукоба, као и чињеницу да се у рату могу користити сва средства из војног арсенала једне државе, циљ овог истраживања је да сагледа нормативне основе употребе нуклеарног оружја Руске Федерације и, на основу тога, донесе процену о могућностима употребе овог оружја.

Основна сврха нуклеарног наоружања Руске Федерације

Разлози за стицање нуклеарног наоружања су различити, а у случају Руске Федерације, на основу анализе њених нормативних аката, издвајају се: 1. војни и одбрамбени разлози (са једне стране победе у рату, а са друге одвраћања агресије, као и спречавање ескалације војног сукоба у правцу који не би био повољан по Русију), 2. статусни (базирани на жељи да јој се призна статус велике силе и одржи паритет са САД), 3. политички (ради признања посебне улоге Русије у њеној приоритетној зони интереса, како би се њен интерес озбиљније узео у разматрање и ради стварања могућности за једнако мултилатерално преговарање), 4. очување међународног мира и безбедности (будући да је Русија једна од сталних чланица Савета безбедности Уједињених нација (СБ УН)).

Војна доктрина из 1993. године наводи да је циљ политике Руске Федерације у домену нуклеарног наоружања да отклони опасност нуклеарног рата кроз одвраћање агресије против Русије и њених савезника.⁴ Концепт националне безбедности из 1997. прецизира даље ову одредбу наводећи да нуклеарно одвраћање служи као превенција и нуклеарног и конвенционалног напада, и то како глобалног тако и регионалног карактера, као и за испуњавање обавеза према савезницима.⁵ У руским нормативним актима се не помиње тежња за успостављањем

³ О потребама идентитета и безбедности на којима се базира концепција светског поретка Руске Федерације видети више у: Костић, М. Т. (2019). *Концепције светског поретка у политикама безбедности Сједињених Америчких Држава, Руске Федерације и Европске уније на почетку XXI века*. Докторска дисертација. Београд: Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.

⁴ „The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation“, 02 November 1993.

⁵ „Russian National Security Blueprint“, 17 December 1997.

паритета нуклеарних снага са САД, што је, међутим, видљиво из самих преговора и међународних уговора у овој области, већ се користе концепти „реалистичког“, „довољног“ или „гарантованог“ одвраћања, као начела којим се Русија руководи у утврђивању величине свог нуклеарног арсенала. То значи да руски нуклеарни арсенал мора бити такав да у сваком тренутку може нанети неприхватљиву штету непријатељу (сигурно уништење другим ударом) и одржати стратешку стабилност.⁶ Концепт националне безбедности из 2000. године понавља начело да је основни задатак нуклеарног оружја Руске Федерације одвраћање агресије на било ком нивоу, нуклеарне или неке друге врсте, против Русије и њених савезника. Такође, наводи се да те снаге морају бити способне да нанесу „жељени ниво штете против агресорске државе или коалиције држава под било којим условима и у било којим околностима“.⁷ Наведено указује на постојање јако широког поља могућности употребе нуклеарног оружја Русије у околностима које укључују како ОМУ (оружје масовног уништавања), тако и конвенционално наоружање, невезано за карактер сукоба (односно, како у глобалном, тако и у регионалном и локалном конфликту). Војна доктрина из исте године такође наводи да је основни разлог поседовања нуклеарног оружја Русије превенција агресије против ње и њених савезника, очување војне безбедности Русије и њених савезника, али и одржавање „међународне стабилности и мира“.⁸ У својој изјави 2016. године Путин је, у сличном тону, навео да је „нуклеарно оружје средство одвраћања и фактор обезбеђивања мира и безбедности широм света“.⁹

У војној доктрини из 2010. године прецизира се да ће нуклеарно оружје остати битан фактор превенције избијања нуклеарног конфликта и великих или регионалних војних конфликта у којима се користи конвенционално наоружање, при чему се оно може употребити уколико је сама егзистенција државе у питању.¹⁰ Војна доктрина из 2014. понавља слично, док Стратегија националне безбедности из 2015. године подвлачи значај адекватног нивоа нуклеарних способности, али и свих других војних способности Русије на траженом нивоу борбене готовости.¹¹

⁶ Више о концепту стратешке стабилности видети у: Костић Шулејић, М. (2022). *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

⁷ „2000 Russian National Security Concept“, 2000.

⁸ „Russia’s Military Doctrine“, 21 April 2000.

⁹ Наведено према: *Russia’s Nuclear Weapons: Doctrine, Forces, and Modernization*, Congressional Research Service, <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R45861.pdf>, 24/12/2022, 11.

¹⁰ „The Military Doctrine of the Russian Federation“, 05 February 2010.

¹¹ „Военная доктрина Российской Федерации“, 30 December 2014; „Russian National Security Strategy“, 31 December 2015.

Коначно, документ „Основна начела државне политике Руске Федерације по питању одвраћања“ из 2020. године први пут уводи у употребу термин „гарантованог одвраћања“ потенцијалног агресора од напада на Русију и њене савезнике, што је један од највиших државних приоритета.¹² У том смислу, нуклеарно оружје се види „искључиво као средство одвраћања“ (тачка 5). „Гарантовано одвраћање“ постиже се свеобухватном снагом Руске Федерације, укључујући и нуклеарно наоружање, и у блиској је вези са кредибилним одвраћањем јер има за циљ да противник схвати „неопходност“ одмазде у случају агресије на Руску Федерацију и/или њене савезнике. Она се базира на довољном капацитету руског нуклеарног оружја да нанесе противнику неприхватљиву штету, али и схватању спремности и одлучности Русије да ће нуклеарно оружје и употребити. Овај документ наводи и значај нуклеарног оружја у превенцији ескалације војних акција у случају оружаног сукоба, односно њихово обустављање под условима који су прихватљиви за Русију и/или њене савезнике (тачка 4). Важно је нагласити да је ова последња одредба садржана још у Војној доктрини из 1993. године, будући да је западни аутори обично везују за сукоб у Украјини од 2014. године називајући је руском доктрином „ескалирања ради деескалације“.¹³

У моменту када је Русија напустила совјетску политику „не-прве употребе“ нуклеарног оружја 1993. године, постављало се питање да ли ће она у својој доктрини предвидети могућност превентивне употребе нуклеарног наоружања. Ипак, Русија до данас не усваја овакву доктрину, али се, без обзира на то, употреба нуклеарног оружја у превентивне сврхе не сме искључити. Руски председник Путин је у децембру 2022. године изјавио да би Русија могла „преузети од САД“ концепт превентивног удара, и то са циљем разоружавања противника („избацивања командних пунктова из строја“) и одустати од концепта употребе оружја искључиво у самоодбрани.¹⁴ Ова изјава Путина изазвала је недоумицу да ли би Русија употребила и превентивни нуклеарни удар или „само“ удар конвенционалним прецизно навођеним наоружањем.

¹² „Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence“, 02 June 2020.

¹³ „The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation“, op. cit.

¹⁴ Овим поводом многи медији пренели су вест да Путин размишља о промени руске нуклеарне доктрине, међутим, из његових речи се, без обзира на навођење америчке политике могуће прве употребе нуклеарног оружја, то не може ишчитати. „Putin razmišlja o promeni ruske nuklearne doktrine“, *Danas (Beta)*, 09. decembar 2022.

Из наведеног је видљиво да се основна сврха руског нуклеарног наоружања креће далеко изван оквира самог одвраћања и тежи да постигне и шире међународно-политичке циљеве по питању руског статуса, уважавања њених интереса и одржавања међународног мира и безбедности.

Услови употребе нуклеарног наоружања Руске Федерације

Што се тиче могуће употребе нуклеарног оружја, тачни услови под којима би Русија употребила нуклеарно оружје су по самој дефиницији двосмислени.¹⁵ „Калкулисана“, „намерна“ или „стратешка неизвесност“ карактеристика је и нуклеарних политика САД, Уједињеног Краљевства и Француске – три признате државе са нуклеарним наоружањем које такође не усвајају политику „не-прве употребе“ нуклеарног наоружања. Војна доктрина Руске Федерације из 1993. године наводи да она неће користити нуклеарно наоружање против било које државе која не поседује нуклеарно наоружање и чланице Уговора о неширењу нуклеарног наоружања (НПТ), осим у случајевима оружаног напада против ње, њених територија, оружаних снага, других трупа или савезника од било које државе која има савезнички споразум са државом која поседује нуклеарно оружје и заједничких акција такве државе са државом која поседује нуклеарно наоружање у спровођењу или подршци било које инвазије или оружаног напада на Руску Федерацију, њену територију, оружане снаге, друге трупе или руске савезнике (такозване „негативне безбедносне гаранције“).¹⁶ У доктрини се наводи да намерне акције агресора које теже да униште или поремете функционисање стратешких нуклеарних снага, система за рано упозоравање, инсталације нуклеарне енергије или хемијске индустрије увећавају могућност прерастања конвенционалног у нуклеарни рат (тачка 3.1). Такође је битно навести и одредбу по којој било која, укључујући ограничену, употреба нуклеарног оружја у рату једне стране може довести до масовне употребе нуклеарног оружја и имати катастрофалне последице (тачка 3.1). У случају агресије против Руске Федерације и њених савезника оружане снаге Руске Федерације имају, између осталог, и мисију уништења непријатеља и стварања услова за прекид војних операција у најранијој могућој фази и закључење мира под условима који одговарају руским интересима (тачка 3.2).

¹⁵ Colby, E. *Russia's Evolving Nuclear Doctrine and its Implications*, FRS, <https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/publications/notes/2016/201601.pdf>, 15/01/2023, 7.

¹⁶ „The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation“, op. cit.

Концепт националне безбедности из 1997. године наводи да Русија задржава право да употреби све снаге и системе на свом располагању, укључујући нуклеарно оружје, ако агресија на Русију прети самом опстанку Русије као независне суверене државе.¹⁷ Концепт националне безбедности из 2000. године наводи да Русија разматра употребу свих расположивих снага, укључујући и нуклеарних, у случају потребе да се одговори на оружану агресију, ако су све друге мере решавања кризе исцрпљене и неделотворне.¹⁸ Војна доктрина Руске Федерације из исте године предвиђа могућност употребе нуклеарног оружја као одговора на употребу нуклеарног, али и другог оружја за масовно уништење против ње и њених савезника, као и масовног конвенционалног напада у ситуацијама *критичним* за националну безбедност Руске Федерације.¹⁹ Такође, овде се понављају негативне безбедносне гаранције са изузецима као и у претходној доктрини.

Војна доктрина из 2010. године наводи да Руска Федерација „задржава право“ да употреби нуклеарно оружје као одговор на употребу нуклеарног и другог оружја за масовно уништење против ње и/или њених савезника, као и у случају агресије против Руске Федерације, када је сам опстанак државе доведен у питање (тачка 22). Војна доктрина из 2014. године понавља исто, а супротно очекивањима на Западу, у светлу тадашњег сукоба око Крима, Русија ипак није усвојила доктрину превентивног нуклеарног напада или именовала своје непријатеље, против којих би се могла очекивати оваква употреба.²⁰ Ипак, након 2014. године руски нуклеарно способни системи распоређени су у Калињинграду и на Криму.²¹ Такође, Русија реновира неке од складишта за нуклеарно наоружање у Калињинграду где размешта и борбене авионе *Mig-31I* који носе нову руску ракету *Кинжал*.²²

Према „Основним принципима државне политике по питању нуклеарног одвраћања“ услови који могу довести до употребе нуклеарног оружја Русије јесу: пристизање кредибилних података о томе да је покренут

¹⁷ „Russian National Security Blueprint“, op. cit.

¹⁸ „2000 Russian National Security Concept“, op. cit., 12.

¹⁹ „Russia’s Military Doctrine“, op. cit.

²⁰ Sinovets, P. & Renz, B. *Russia’s 2014 Military Doctrine and beyond: threat perceptions, capabilities and ambitions*, Research Paper, Research Division – NATO Defense College, Rome – No. 117, https://www.files.ethz.ch/isn/192873/rp_117.pdf, 17/01/2023, 1.

²¹ Smith, B. *Russian foreign and security policy*, House of Commons Library, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7646/CBP-7646.pdf>, 17/01/2023, 34.

²² Wachs, L. *The Role of Nuclear Weapons in Russia’s Strategic Deterrence*, SWP, https://www.swpberlin.org/publications/products/comments/2022C68_NuclearWeaponsRussias_Deterrence.pdf, 18/01/2023, 5.

напад балистичким ракетама на територију Русије и/или њених савезника, употреба нуклеарног оружја или другог оружја за масовно уништење против Русије и/или њених савезника, противнички напад на критичну владину или војну инфраструктуру чије би ометање онемогућило одговор нуклеарним снагама и агресија против Русије употребом конвенционалног наоружања када је сам опстанак државе у питању.²³

Могућности употребе нуклеарног оружја у сукобу у Украјини

Само поседовање нуклеарног наоружања једне земље повлачи за собом могућност да оно буде употребљено. Сама употреба може бити ствар војне потребе, политичке калкулације или афекта. Имајући у виду претходно анализирание нормативне документе и политику Русије према употреби нуклеарног наоружања нема дилеме да би га она могла употребити у случају агресије, али проблем остаје по питању тога да ли би, у којим случајевима и из ког разлога Русија могла прва да употреби нуклеарно наоружање, и без нарушавања њеног територијалног интегритета, у рату са Украјином. На ово питање се не може једноставно одговорити, будући да постоји комплексност политичких циљева које Русија овим ратом жели да оствари, као и комплексност актера укључених у њега, а самим тим и непредвидивост њиховог одговора у том случају. Оно што је сигурно јесте то да „нуклеарне силе не губе велике сукобе од којих зависи њихова судбина“, што онда укључује и могућу употребу нуклеарног наоружања у сукобу у Украјини који има витални значај за Руску Федерацију.²⁴

Уколико је главни циљ Русије локалног карактера и тежи контроли Црног мора или заштити руског становништва у областима у којима они чине већину (а које су сада већ припојене Русији, уз потребу даљег војног ангажовања како би се над њима успоставила контрола у датим границама), онда је она то већ практично постигла и употреба нуклеарног оружја за ове циљеве би била бесмислена. Међутим, уколико је циљ рушење режима у Кијеву и запоседање већег дела или читаве Украјине, употреба нуклеарног оружја може бити могућа: а) како би се надоместиле конвенционалне инфериорности, б) као последње средство у случају озбиљне украјинске офанзиве, в) ради спречавања даљег озбиљнијег наоружавања украјинских снага, посебно ракетама које могу носити ОМУ и самог ОМУ, г) како би се уништиле украјинске војно-индустријске базе

²³ „Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence“, op. cit.

²⁴ „Медведев: Нуклеарне силе не губе велике сукобе од којих зависи њихова судбина“, *RT*, 19. јануар 2023.

и командна места ради демилитаризације²⁵ и капитулације, када се то не може постићи другим средствима у жељеном временском периоду д) због што скоријег окончања сукоба под повољним условима за Русију и уз очување људства. На крају, уколико циљ Русије превазилази ниво локалног и регионалног, употреба нуклеарног оружја може бити могућа како би се НАТО одвратио од уласка у рат на страни Украјине и навео на преговоре о новој европској безбедносној архитектури и архитектури стратешке стабилности, а којом би се уважавали руски интереси и Русија као велика сила. Међутим, у сваком од ових случајева поставља се питање да ли би Русија тим чином провоцирала и могући тотални нуклеарни рат са САД и НАТО-ом као нуклеарном алијансом. Будући да Украјина није део алијансе, Запад нема обавезу да је брани нуклеарним оружјем. Међутим, уколико би последице нуклеарног напада на Украјину погодиле у значајној мери и чланице НАТО-а, чије се источноевропске чланице плаше даљег напредовања Русије ка западу, он би могао конституисати основу за одговор.

*а) Употреба нуклеарног оружја Русије ради одвраћања
шире НАТО напада или укључивања у рат на страни Украјине*

Употреба нуклеарног оружја у Украјини може се десити уколико претње његовом употребом ради држања НАТО-а изван директног сукоба не буду делотворне. Оваква логика произилази из потребе да држава потврди кредибилитет своје претње да ће директно укључивање трећих земаља у рат водити глобалном нуклеарном рату. Ово би требало да води одустајању НАТО савезника и европских партнера од сукоба под условима повољним за Русију.²⁶ У руским војним академским круговима наводи се да је улога нуклеарног оружја у локалним ратовима ограничена на претњу његове употребе како би се друге државе одвратиле од интервенисања и рат одржао у локалним размерама, док је у случају прерастања локалног у регионални рат (у случају Украјине са евентуалним укључивањем трупа источноевропских земаља у сукоб) могућа употреба нестратешког нуклеарног наоружања ради „управљања ескалацијом“.²⁷

²⁵ Од почетка се као један од циљева руске „специјалне војне операције“ наводила и демилитаризација Украјине. Детаљније видети: „Русki ratni ciljevi u Ukrajini kao ‘pokretna meta’: Od ‘demilitarizacije’ preko Donbasa do promene režima“, *Euronews*, 1. avgust 2022.

²⁶ Cohen, M. *The US and NATO at a nuclear crossroads*, NATO Defense College, <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=41, 20/01/2023>, 1–2.

²⁷ Wachs, L. „The Role of Nuclear Weapons in Russia’s Strategic Deterrence“, *op. cit.*, 4.

*б) Употреба нуклеарног оружја у случају агресије
на Русију и/или њене савезнике*

Руски нормативни акти који се односе на нуклеарно наоружање не садрже одредбе о превентивној употреби нуклеарног оружја, већ само о његовој употреби као средства одмазде и реципрочног контраудара. По речима Путина, то значи да је Русија спремна и употребиће нуклеарно оружје само када засигурно зна да је потенцијални агресор започео напад на њу, односно у случају агресије.²⁸ Без обзира на негативне безбедносне гаранције јасно су наведени и изузеци. Такође, у свим документима јасно је наведено да ће Русија на угрожавање своје војне безбедности и ради очувања своје суверености и територијалног интегритета употребити сва расположива средства, што значи и нуклеарно наоружање. Било какав напад на Русију као земљу са нуклеарним наоружањем не може се извршити, а да се не ризикује и употреба нуклеарног наоружања. Сама одлука о условима употребе нуклеарног оружја део је и тумачења услова у којима се земља налази, перцепције штете коју земља трпи – да ли се ради о угрожавању самог опстанка земље део је политичке процене руског руководства – и услова окончања сукоба. У том смислу, и употреба нуклеарног оружја од стране Русије у Украјини део је политичких, а не само војних калкулација.

*в) Употреба нуклеарног оружја у току конвенционалног сукоба
у Украјини*

У својим „Основним принципима“ Русија наводи да у случају војног конфликта она може употребити нуклеарно наоружање ради превенције ескалације војних акција и окончања конфликта под условима повољним за њу. У Извештају Истраживачког центра Конгреса из априла 2022. године наводи се дилема да ли би Русија ескалирала сукоб до употребе нуклеарног оружја ако губи конвенционални рат.²⁹ Ако имамо у виду већ поменути изјаву некадашњег руског председника Медведева да „нуклеарне силе не губе велике сукобе од којих зависи њихова судбина и да би то требало да буде очигледно сваком западном политичару“, чини се да се ова дилема отклања и да би у случају губљења конвенционалног рата Русија свакако употребила и нуклеарно оружје. У том случају употреба нуклеарног оружја би се могла десити у случајевима наведеним на почетку овог дела рада.

²⁸ Наведено према: „Russia’s Nuclear Weapons: Doctrine, Forces, and Modernization“, op. cit., 11.

²⁹ Ibid., 8.

г) *Успостављање новог светског (мултиполарног) поретка – преговарање нове европске безбедносне архитектуре и архитектуре стратешке стабилности*

Рат у Украјини представља кулминацију две велике вишедеценијске међународне кризе – кризе европске безбедносне архитектуре и кризе архитектуре стратешке стабилности. Сам рат у Украјини се у том смислу може посматрати и као коначни напор Русије да натера другу страну на преговоре и узимање и њених интереса у обзир, на начин на који она то види, кроз визуру једнаке безбедности за све. Основни проблеми Русије су и данас, као и почетком деведесетих, како да се успостави као паритетни актер са којим се преговара на једнаким основама о безбедности у Европи и како да спречи даље ширење, размештање војне инфраструктуре до граница Русије и преузимање глобалних функција НАТО-а. У овом последњем, главни савезник јој је Кина која и сама не жели да дозволи перципирано непријатељско груписање око својих граница.

Дилема коју овим поводом истичем тиче се тога да ли би у крајњој инстанци Русија употребила нуклеарно оружје и ескалирала сукоб како би натерала САД и НАТО на преговоре о новој безбедносној архитектури у Европи и стратешкој стабилности, под њеним условима. Главни компромис у стварању нових архитектура европске и стратешке безбедности вероватно се може наћи у ограничењу НАТО конвенционалних снага у Европи у замену за ограничење руског нестратешког нуклеарног наоружања.³⁰ Њени досадашњи предлози у овом правцу, 2008/2009. и крајем 2022. и почетком 2023. године, који су поднесени САД и НАТО-у, нису били прихваћени. Такође, проблем са контролом наоружања на европском простору, као и у односу на САД и Русију, остаје тај да се ограничења њихових конвенционалних и нуклеарних снага све мање могу посматрати кроз призму њихових билатералних односа, а све више кроз призму нужности њене мултилатерализације.

д) *Афективни (ирационални) разлози*

Претходно наведени могући разлози употребе нуклеарног оружја у Украјини базирани су на рационалној калкулацији политичких одлучилаца Русије. Међутим, имајући у виду висок ниво међуетничких тензија поставља се питање да ли би мржња према неком народу могла бити покретач употребе нуклеарног оружја према њему, а ради његовог

³⁰ За САД и НАТО је главни проблем како натерати Русију да преговара ограничења и контролу нестратешког нуклеарног наоружања за који се процењује да га има око 2.000.

коначног слома. Русија је „стара“ нуклеарна сила и претпоставља се да није лака на нуклеарном обарачу, али ни до сада никада није била суочена са нечим што процењује као свој витални и егзистенцијални интерес, као рат који не сме да изгуби. Из тог разлога, не могу се искључити ни афективни разлози могуће употребе нуклеарног наоружања.

Закључак

Циљ овог истраживања је био да понуди шири спектар могућих разлога и услова за употребу нуклеарног оружја Русије у Украјини, о којима се може водити даља дискусија, као и да понуди анализу нормативних аката Русије по овом питању. Да је до сада САД или НАТО-у било стало до руских интереса и уважавања перципиране угрожености, до рата у Украјини не би дошло. Ипак, он је ту и неизвесно је до када ће трајати и са коликим степеном деструкције. Стање великих финансијских и других ресурсних издвајања за војне потребе и одржавање великог броја трупа на ширем терену није дугорочно одрживо и мора довести до стабилизације прилика. Међутим, у којој фази ће се он замрзнути, зависиће од политичких циљева Русије, а чини се да они за сада имају шири спектар од оног локалног и везаног само за црноморски регион и подручја где живи руски народ. Постављање виших циљева повлачи за собом и питање капацитета за њихово остваривање, а чини се да би Русија тешко могла са постојећим нивоом конвенционалних снага и трупа да учини Украјину мањом претњом у будућности, односно да је демилитаризује и пацификује. Да ли ће се Русија у тим случајевима виших циљева које не може постићи конвенционалним средствима одлучити и за употребу нуклеарног оружја? У овом раду сам разматрала тезу да се Русија може одлучити за употребу нуклеарног оружја у Украјини не само као одговор на агресију, што је и садржано у званичним нормативним актима Русије, већ и у случају одвраћања ширег напада НАТО-а, у случају конвенционалне инфериорности, како би спречила значајно украјинско војно напредовање, његово наоружавање неким од оружја за масовно уништење или средствима допремања која могу носити нуклеарно оружје, уништавања војно-индустријске базе, демилитаризације и капитулације Украјине, односно бржег окончања конфликта ради потписивања мира под руским условима. Такође, разматране су и могућности употребе нуклеарног оружја за сврху демонстрације силе и одлучности Русије да брани своју приоритетну сферу утицаја, као и покушаја да даље ескалира сукоб како би натерала другу страну за преговарачки сто и преговарање нове европске безбедносне архитектуре, као и архитектуре стратешке стабилности. У разматрањима употребе овог оружја највећа препрека јој може бити даље позиционирање на

међународној сцени, а посебно реакције Кине и Индије. Као последњу могућност предвидела сам и афективне разлоге, пре свега размишљајући о томе да ли мотив за употребу оружја за масовно уништење може бити и мржња према једном народу.

Зашто земље НАТО-а и даље наоружавају Украјину у сукобу са нуклеарном силом? Да ли је неко Украјини препричавао дијалог Мељана и Атињана и рекао да „ће (јој) убити комплетан народ и сравнити целу државу“, због чега је Русија извршила утицај на српску страну током бомбардовања СРЈ да пристане на услове прекида бомбардовања и повуче своје снаге са Косова?³¹ Да ли би у случају овакве претње Украјини САД извршиле сличан притисак на Украјину и натерале је да прихвати мир под руским условима? Да ли је Русија тада исправно поступила и сачувала даље страдање српског народа, или то сада чини НАТО даљим наоружавањем Украјинаца? Ово су само нека од питања којима се треба бавити у даљим истраживањима.

³¹ „Интервју Momir Bulatović: Milošević tražio da nas prime u NATO da izbegnemo rat“, *Експрес*, 30. јун 2019.

Библиографија

- „2000 Russian National Security Concept“, 2000.
- „Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence“, 02 June 2020.
- Basu, B. B. Russian National Security Thinking. *Strategic Analysis*, vol. XXIV, no. 7, 1285–1305.
- Cohen, M. *The US and NATO at a nuclear crossroads*, NATO Defense College, <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=41>, 20/01/2023.
- Colby, E. *Russia's Evolving Nuclear Doctrine and its Implications*, FRS, <https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/publications/notes/2016/201601.pdf>, 15/01/2023.
- „Intervju Momir Bulatović: Milošević tražio da nas prime u NATO da izbegnemo rat“, *Експрес*, 30. јун 2019.
- Kofman, M. et al., *Russian Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts*, CAN, https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/russian-military-strategy-core-tenets-and-operational-concepts.pdf, 23/01/2023.
- Kostić T. M. (2019). Isključiva priroda evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija i previranja na evropskom postsovjetskom prostoru. *Međunarodni problemi*, vol. LXXI, no. 4, 498–526.
- „Putin razmišlja o promeni ruske nuklearne doktrine“, *Danas (Beta)*, 09. decembar 2022.
- Rogov, S. *NATO and Russia: A View from Moscow*, *Politique étrangère* 2009/5 (Hors série), <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2009-5-page-107.htm#pa17>, 02/02/2023.
- „Ruski ratni ciljevi u Ukrajini kao 'pokretna meta': Od 'demilitarizacije' preko Donbasa do promene režima“, *Euronews*, 01. avgust 2022.
- Russia's Nuclear Weapons: Doctrine, Forces, and Modernization*, Congressional Research Service, <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R45861.pdf>, 24/12/2022.
- „Russian National Security Blueprint“, 17 December 1997.
- „Russian National Security Strategy“, 31 December 2015.
- „Russia's Military Doctrine“, 21 April 2000.
- Sinovets, P. & Renz, B. *Russia's 2014 Military Doctrine and beyond: threat perceptions, capabilities and ambitions*, Research Paper, Research Division – NATO Defense College, Rome – No. 117, https://www.files.ethz.ch/isn/192873/rp_117.pdf, 17/01/2023.
- Smith, B. *Russian foreign and security policy*, House of Commons Library, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7646/CBP-7646.pdf>, 17/01/2023, 34.

- „The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation“, 02 November 1993.
- „The Military Doctrine of the Russian Federation“, 05 February 2010.
- Wachs, L. *The Role of Nuclear Weapons in Russia's Strategic Deterrence*, SWP, https://www.swpberlin.org/publications/products/comments/2022C68_NuclearWeaponsRussias_Deterrence.pdf, 18/01/2023.
- „Zelenski bi u NATO kad pobedi Rusiju, lider grupe Vagner o cekuje bar još dve godine rata“, *Tanjug*, 11. februar 2023.
- „Военная доктрина Российской Федерации“, 30 December 2014.
- Костић, Т. М. (2019). *Концепције светског поретка у политикама безбедности Сједињених Америчких Држава, Руске Федерације и Европске уније на почетку XXI века*. Докторска дисертација. Београд: Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.
- Костић Шулејић, М. (2022). *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- „Медведев: Нуклеарне силе не губе велике сукобе од којих зависи њихова судбина“, *RT*, 19. januar 2023.
- „Принципы внешней политики российской федерации“, 1993.

**NORMATIVE ASPECTS OF THE NUCLEAR WEAPONS
USE BY THE RUSSIAN FEDERATION IN THE CONTEXT
OF THE 2022 WAR IN UKRAINE**

Marina KOSTIĆ ŠULEJIĆ

SUMMARY

The subject of this paper is to review the normative aspects of the nuclear weapons use by the Russian Federation from 1991 to the present day and put them in the context of the war in Ukraine in 2022, in order to answer the research question of whether, under what conditions and to what possible way it can be used in this conflict. The paper uses the comparative method and through the analysis of the normative acts of the Russian Federation related to nuclear weapons since 1991 compares: 1. the basic purpose of the nuclear weapons of the Russian Federation, 2. the conditions for nuclear weapons use, 3. the possibilities of the use of nuclear weapons in the war in Ukraine. The paper concludes that the use of nuclear weapons by Russia in the war in Ukraine is possible, especially in cases: a) of deterrence of wider NATO involvement or attack, b) response to aggression (either by WMD or conventional), c) in conventional war (in case of conventional inferiority, halting the significant Ukrainian offensive, destruction of Ukrainian military industrial base and command for the purpose of demilitarization and capitulation and to prevent further escalation of conflict and terminate on the conditions favorable for Russia), d) as a symbol of readiness to use all possible means to protect its priority sphere of interest, shape new European security and strategic stability architecture e) for affective (irrational) reasons.

Keywords: war in Ukraine, nuclear weapons, nuclear deterrence, Russia's nuclear weapons use policy.